

ЗАПОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Баденкова Вікторія Миколаївна

УДК 808.3:800.866:61

**ЛЕКСИКА ТРАДИЦІЙНОЇ НАРОДНОЇ МЕДИЦИНИ В УКРАЇНСЬКИХ ГОВІРКАХ
ІНГУЛЬСЬКО-БУЗЬКОГО МЕЖИРІЧЧЯ**

Спеціальність 10.02.01 - українська мова

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Запоріжжя - 1999

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі української мови
Дніпропетровського державного університету
Міністерство освіти України

Науковий керівник - доктор філологічних наук, професор **Поповський
Анатолій Михайлович**,
професор кафедри української мови Дніпропетровського
державного університету

Офіційні опоненти - доктор філологічних наук,
Герман Костянтин Федорович,
професор кафедри історії та культури української мови
Чернівецького державного університету ім. Ю.Федьковича

- кандидат філологічних наук,
доцент
Глуховцева Катерина Дмитрівна,
доцент кафедри української мови Луганського державного
педагогічного університету ім. Т.Г.Шевченка

Провідна установа - Кіровоградський державний педагогічний
університет ім. В.Винниченка, кафедра української мови,
Міністерство освіти України, м. Кіровоград

Захист дисертації відбудеться " 29 " червня 1999 р. о 10-00 год. на засіданні спеціалізованої
вченої ради К 17.051.02. при Запорізькому державному університеті (330600, м. Запоріжжя, вул.
Жуковського 66, корп.2 ,філологічний факультет, ауд. 230).

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Запорізького державного університету (330600,
м. Запоріжжя, вул. Жуковського 66, корп.2).

Автореферат розісланий " 25 " травня 1999 року.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Останнім часом у вітчизняному мовознавстві поживилося вивчення лексичного рівня говорів як невичерпного фактологічного джерела для всебічного та глибокого дослідження розвитку національної мови. На особливу увагу заслуговує спеціальна лексика, у якій безпосередньо відбиваються різноманітні зміни в живому мовленні носіїв діалектів. У реферованій роботі розглянута лексика традиційної народної медицини українських говірок Інгульсько - Бузького межиріччя. Незважаючи на дослідницькі заходи, лексика народної медицини /ЛНМ/ на сьогодні вивчена недостатньо, хоча вона є одним із виявів світогляду українського народу, однією з найархаїчніших і найрізноманітніших у семантичному, структурному, етимологічному планах.

Окремі відомості про народномедичну термінологією знаходимо переважно в працях етнографів та медиків /А.Чепи, П.Іващенко, В.Петрова, М.Маркевича, С.Верхратського, В.Милорадовича, З.Болтарович, Є.Товстухи, Н.Зубицької та ін./, що описували народні способи лікування недуг, одночасно засвідчуючи й народні назви хвороб /ННХ/. Для дослідників лексики такі роботи є лише матеріалом, на основі якого з'ясовуються семантичний зміст окремих термінів, географія їх поширення, хронологічні рамки функціонування на українському мовному ґрунті. Серед праць, що фіксують етнографічні та лексичні записи з народної медицини Південної України, відзначимо публікації В.Ястребова, І.Бессараби, Я.Новицького, І.Манжури, В.Бабенка. Фрагментарно представляють окремі поняття народної медицини в наукових розвідках з історичної лексикології В.В.Німчук, Т.В.Олещук, Б.К.Галас, М.С.Ковальчук та І.С.Яремчук, загальномовні та регіональні словники, зокрема "Словник говірок Бузько-Інгульського ареалу", укладений викладачами кафедри української мови Миколаївського державного педагогічного інституту Л.С.Спанатій, А.С.Супрун, М.П.Тимченко та В.П.Токарем.

Ряд ґрунтовних досліджень різних структурних рівнів південно-східних діалектів здійснено Й.О.Дзендзелівським, Я.Д.Нагіним, А.А.Москаленком, І.Г.Матвіясом, В.С.Ващенком, В.А.Чабаненком, А.М.Поповським та ін. Матеріали українських говірок Інгульсько-Бузького межиріччя, а саме території Миколаївщини, послужили основою для виконання дисертацій Л.С.Терешко, Г.Ф.Пелих та Л.А.Москаленко. ЛНМ у визначеному регіоні ще не була об'єктом спеціального аналізу. Реферована робота є спробою заповнити одну з ланок цілісної наукової характеристики говірок пізньої формації, що зумовлює актуальність теми. Відсутність суцільного вивчення лексики народних говорів гальмує роботу з історії української мови, визначення тенденцій становлення українських національних норм, дослідження складного процесу змін живого мовлення в просторі й часі. До того ж треба зберегти для науки цінні скарби народної медицини, які побутують переважно серед мешканців старшого покоління й через деякий час можуть бути втрачені назавжди.

Помітним внеском в історію вивчення ЛНМ є публікації та дисертація Я.Ю.Вакалюк "Лексика народної медицини українських говорів Прикарпаття" /Ужгород, 1974/. Дослідниця розглядає ННХ, назви фізіологічних явищ та симптомів захворювань з погляду семантики, походження та словотвірної будови, наводить численні паралелі з говорів української мови та інших слов'янських мов. Вона звертає увагу на особливості формування цього шару лексики, співвідношення літературних та народнорозмовних назв у говорах Івано-Франківської області. Останнім часом активізувалась робота зі структурно-семантичного та лінгвогеографічного аналізу ЛНМ на Поліссі, що пов'язано зі створенням регіонального Лексичного атласу поліської народної медицини та лікувальної магії, дисертаційним дослідженням В.М.Мойсієнка "Номінація в поліській народній медицині та лікувальній магії" /Київ, 1994/.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Реферована робота виконана в руслі Загальнодержавної комплексної програми широкомасштабного вивчення лексики різних тематичних груп народної термінології, створення “Словника українських народних говорів“ та “Лексичного атласу української мови”. Вона входить як органічна частина в план науково-дослідної роботи кафедри української мови Миколаївського державного педагогічного інституту над укладанням “Словника народної мови Миколаївщини”. Тема дисертації узгоджена з планом наукової роботи кафедри української мови Дніпропетровського державного університету і розкриває один із аспектів теми “Природа і структура лексичних та граматичних одиниць української мови та їх проєкцій на сферу мовлення”.

Мета роботи: подати комплексний /лексико-семантичний, словотворчий, етимологічний, лінгвогеографічний/ аналіз лексики традиційної народної медицини в українських говірках Інгульсько-Бузького межиріччя в зіставленні з відповідними фактами української літературної мови, інших слов'янських мов та їх говорів.

У роботі передбачається розв'язання таких **завдань:**

- 1) з'ясувати склад і семантичну структуру досліджуваної тематичної групи лексики в межах окресленого ареалу Миколаївщини; зібрати і ввести в науковий обіг лексикографічного не зареєстрований фактичний матеріал;
- 2) дослідити особливості географічного поширення й варіативності обстежуваної лексики;
- 3) виявити закономірності розвитку й функціонування ЛНМ та її аналогії в інших регіонах України та говіркових масивах інших слов'янських мов;
- 4) вивчити процеси номінації у складі говіркової медичної термінології;
- 5) встановити джерела формування досліджуваних одиниць;
- 6) визначити міжтематичні структурні сходження, що є основою регулярних вторинних номінацій і найважливішим засобом вивчення процесу семантичної деривації;
- 7) виявити нормативні тенденції ЛНМ досліджуваного ареалу в формуванні української медичної термінології.

Основна джерельна база дослідження та особистий внесок здобувача. Дисертація ґрунтувалася переважно на польових матеріалах, записаних автором під час експедиції та зібраних анкетним шляхом на основі спеціально складеної програми, що охоплює близько 450 питань. Обстежено 125 населених пунктів Миколаївської області в 1990-1997 рр. Для порівняння та зіставлення відомостей про продовження ізоглос та ареалів мовних явищ додатково зібрано матеріал із 16 населених пунктів – і в сусідніх областях - Херсонської, Одеської, Кіровоградської. Програма передбачає фіксацію народних методів лікування хвороб, різноманітних розповідей із цієї традиційної ланки народних знань, запис замовлень, примовок, паремій, що дають цінний матеріал для інтерпретації лексичного складу говорів, пояснення етимології ННХ /у роботі такі відомості подаються як ілюстрації, частина цих матеріалів міститься в “Додатках”/. З тією ж метою залучались для опису приклади з художньої літератури, переважно це твори місцевих письменників С.Черкасенка, І.Григурка та ін. Використано також дані словників як української мови, так і інших слов'янських мов, етнографічна література, публікації діалектологів тощо /див. список використаних джерел, доданий до дисертації/. Такий підхід дає можливість висвітлити особливості функціонування та склад зібраної лексики у всій її багатогранності.

Окремі результати дослідження апробовано у формі доповідей і повідомлень, прочитаних на ряді наукових конференцій, і відображено в публікаціях тез та статей. У співавторстві з Н.А.Брильовою, яка надала фактичний матеріал, надруковано статтю “Із спостережень над мовою і стилем лікувальних замовлень Миколаївщини”.

Методологічну основу роботи становить діалектична теорія пізнання, зокрема положення про єдність окремого і загального, про простір і час як невід'ємні атрибути існування мови, що передбачає урахування багатопланових системних зв'язків досліджуваних одиниць. Основоположною є також думка про зв'язок історії мови з історією народу, який є творцем і носієм цієї мови, а також про мови як елемент національного характеру, як складову національної

пам'яті.

Основними методами є описовий, порівняльно-історичний і зіставний. Широко використовується й лінгвогеографічний метод, який дає просторову характеристику лексичних явищ.

Наукова новизна одержаних результатів. Вперше здійснено багатопланове вивчення однієї з найархаїчніших груп лексики в говірках Північного Причорномор'я, уведено в науковий обіг новий фактичний матеріал. Новим є визначення того, які з лексичних явищ є результатом різномовних і міждіалектних контактувань, а які – результатом внутрішнього розвитку говірок Інгульсько-Бузького межиріччя.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що результати роботи можуть дати нову лінгвістичну та лінгвогеографічну інформацію до “Словника українських народних говорів” та “Словника говірок Бузько-Інгульського ареалу”, а також для створення “Лексичного атласу української мови” та регіонального атласу. Вони знадобляться для аналогічних розвідок в інших регіонах, для вивчення міжмовних і міждіалектних контактів. Лексичний та етнографічний матеріал дисертації може бути використаний у вузівській практиці в курсах історії мови, лексикології, діалектології, етнолінгвістики, народознавства тощо. Завдяки поданій інформації виявлені цінні джерела для розуміння народної етіології, номінантів лікувальної магії, що відбивають духовний і практичний досвід не одного покоління.

Окремі результати дослідження реалізовані автором у курсі “Вступ до слов'янської філології”, що викладається у Николаївському педагогічному інституті.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження були висвітлені на Всеукраїнській науково-практичній конференції “Гуманітарна освіта і проблеми виховання молоді” /Херсон, 1995/, Всеукраїнській науковій конференції “Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку” /Запоріжжя, 1996/, Всеукраїнській науковій конференції “Українська термінологія і сучасність” /Київ, 1996/, Всеукраїнській VII ономастичній конференції /Дніпропетровськ, 1997/, Міжнародній науковій конференції “Суспільствознавчі науки і відродження нації” /Луцьк, 1997/, Всеукраїнській науковій конференції “Українська мова — державна мова України” /Дніпропетровськ, 1998/, II-й Николаївській обласній краєзнавчій конференції “Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження” /Николаїв, 1997/, міжрегіональній науково-практичній конференції “Краєзнавча спадщина у відродженні національної школи” /Николаїв, 1997/ та ін. Окремі результати та розділи роботи обговорювалися на засіданнях кафедри української мови Николаївського державного педагогічного інституту та звітних наукових конференціях викладачів. Дисертація в цілому обговорювалася на засіданні кафедри української мови Дніпропетровського державного університету.

Аспекти досліджуваної проблеми відображені в 21-й **публікації**.

Структура роботи. Реферована дисертація складається зі вступу, трьох розділів і висновків. Обсяг роботи – 173 сторінки. До роботи додається перелік умовних позначень – 8 сторінок, список використаних джерел /238 позицій/, “Зразки діалектного мовлення Інгульсько-Бузького межиріччя”, 8 картосхем.

ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми, розглядається стан наукового дослідження проблеми, формулюється мета та завдання роботи, визначаються методи дослідження, його джерела та особистий внесок здобувача, розкриваються наукова новизна й практичне значення одержаних результатів, викладається зв'язок із науковими програмами, планами, указуються форми апробації матеріалу. Також тут розглянуто етногенез описуваної території, зокрема відзначено, що одвічною рисою Причорномор'я є поліетнічність і пов'язана з цим різномовність, яка зумовлена складними умовами формування досліджуваних говірок. Так, землями правобережжя Південного Бугу в II половині XIV ст. володіли Туреччина, кримські

татари; територія між річками Кодимою, Південним Бугом та Синюхою належали Литві, а згодом Польщі; північно-східне Лівобережжя тісно пов'язане з історією запорозького козацтва. З останньої чверті XVIII ст. землі сучасної Миколаївської області входили до складу Новоросійської губернії. Інтенсивне заселення та дозаселення території пов'язане з організацією тут військово-адміністративних та адміралтейських поселень, іноземних землевласницьких колоній із сербських, болгарських, грецьких, молдавських, німецьких переселенців. Та переважно представники інших народів поселялись суцільним масивом в одному-двох селах і зберегли свою мову до цього часу. Значно більше було переселенців-українців. Козаки та селяни-втікачі з Правобережної України /особливо Середньої Наддніпрянщини, Слобожанщини, Київської, Полтавської губернії/, а також із південних губерній Росії /Курської, Рязанської, Воронежської, Орловської/ та Білорусії /Вітебської та Могилівської/ засновували в Причорномор'ї свої поселення. Ще з кінця XVII ст. північно-західні райони Миколаївщини /Врадівський, Кривоозерський, Первомайський/ заселялися вихідцями з Поділля.

Нова хвиля переселенців у 50-60 рр. нашого століття з Галичини, Буковини, Закарпаття охопила значно більшу територію області. Цей процес змішування населення тривав і триває постійно. Тому більша частина говірок Інгульсько-Бузького межиріччя належить до степового говору південно-східного діалекту української мови, а північно-західні – до подільського говору південно-західної діалектної групи.

Назвами розділів основної частини дисертаційної роботи стали підгрупи, виділені нами серед ЛНМ. За необхідністю виокремлюються лексико-семантичні групи та підгрупи відповідно до медичної класифікації, логіко-семантичного членування та диференційних ознак описуваних явищ. Поділ на мікросистеми, у межах яких аналізуються окремі компоненти, на нашу думку, найраціональніший для дослідження обраної групи лексики.

У дисертації відсутнє розрізнення лексики на термінологію та номенклатуру. Беручи до уваги, що розподіл ще не став традиційним в українському мовознавстві (проблема знаходиться на дискусійному рівні) і в попередніх дослідженнях ЛМН надається перевага усталеному позначенню “термінологія”, під медичною термінологією розуміємо відкриту систему номінативних одиниць, різних за структурою та походженням, які спеціалізовані лексично (створені та запозичені терміни), семантично (загальноживані слова, що отримали термінологічне значення) і фразеологічно (новостворені словосполучення номінативного характеру) для вираження певних понять у галузі медицини. Народна термінологія має такі ж функції, дефініції та визначене місце в терміносистемі, як і наукова, але відрізняється сферою побутування (усне та фольклорне мовлення), рівнем стандартизації, нечіткістю поняттєвих меж, розгалуженістю синонімічних рядів, експресивним забарвленням.

Аналіз лексичних одиниць оформлено у вигляді окремих словникових статей, що мають таку структуру: наводяться всі наявні говіркові відповідники до представленої назви з урахуванням їх фонетичних і морфологічних варіантів, вказується локалізація явища, розкривається семантична структура терміна та його генезис, з'ясовується етимологія та принцип номінації, наводяться міждіалектні та міжмовні відповідники, подаються ілюстрації з наукових і художніх джерел, із фольклорного мовлення.

У **першому розділі** “**Назви дерматологічних хвороб, ушкоджень і утворень**” встановлюється логіко-семантична організація цієї тематичної підгрупи, відзначається, що вона найрізноманітніша та найрозвиненіша за структурою, семантичними відтінками, добром мотиваційних ознак, бо дерматологічні ураження є найпоширенішими в повсякденному житті людей. Лексичні одиниці утворюють розгалужену систему, у межах якої можна виділити такі лексико-семантичні групи та підгрупи:

I. Найменування локальних пошкоджень і утворень на шкірі.

1. Болячки, нариви: *чиряк, суче вим'я, панарицій, ячмінь.*
2. *Урази, тобто переважно негнійні рани, вавки.*
3. Нарости, опуклості на тілі: *бородавка, гуля, мозоль, опух.*
4. Різноманітні плями: *веснянки, синець, родимі та пігментні (у*

вагітної) плями.

II. Назви дерматологічних хвороб: лупа, короста, висипи та тілі.

У названих групах та підгрупах лексеми об'єднуються в ряд опозицій та мікропарадигм на основі диференційних ознак, серед яких визначальними є візуальні (розмір, форма, колір позначуваного ураження, місце знаходження, ступінь ураження тканин тіла) та соціальні чинники (вживання нормативної лексики у співвідношенні з діалектною, запозичених слів, співвідношення активних та пасивних шарів лексики, зв'язок з народними звичаями, повір'ями тощо).

Для прикладу наведемо у скороченому вигляді статтю 1.3.2. Один із різновидів дерматиту – **короста** в обстежуваних говірках представлений номенами **короста, кароста, чесотка, ч'ісотка, часотка, ч'есач'ка, ч'есотка; чухачка, чухач'ка; свербота, св'ірба, свербл'ачка; пориккожа, пориккоза; зараза.**¹

Загальноновживаним в укр. літ. мові та її говірках, що підтверджено численними джерелами, є спільнослов'янський термін **короста** (< псл. * korsta). У фонетичному варіанті **кароста** засвідчено характерне для живого мовлення заміщення ненаголошеного /o/ – /a/; пор. **мозол' – мазол', бородаўка – бар'даўка, барадаўка.** Інколи внаслідок нечіткого уявлення про етіологію хвороб відбувається семантична спеціалізація термінів, і діалектоносії вказують, що короста буває у тварин, а в людей – екзема.

Широковідомим у даному регіоні є найменування **чесотка**, утворене від **чесати** як суфіксальний дериват (чесота + ък – /a/) та його фонетичні модифікати **ч'ісотка, ч'есотка, часотка.** Суфіксальним способом утворено також локалізм **ч'есач'ка.** Пор. у В. Даля **чесушка, чес** “*короста, сип*”, **чесота** “*свербіж*”, **чесотка** “*сип із сильним зудом*”.

Згадані вище назви вживаються в сталих сполуках типу “*причепився до мене, як короста*”, “*чесотка напала*” прокльонах типу “*короста б тебе побила!*”.

Від дієслівної основи **чуха-/ти/** утворено дериват **чухачка** та варіант **чухач'ка.** У “Словнику говірок Бузько-Інгульського ареалу” зафіксоване **чухачка** як “*заразна хвороба в людини, що характеризується свербінням шкіри*” та “*короста овець*”. У джерелах відзначені гуц. **чухавка, чухачка,** поліс. **чуханка, чухавка,** волн. **чухна.**

Мотиваційно прозорими є говіркові терміни **свербл'ачка, свербота, св'ірба** від **свербі-/ти/**, що відомі на позначення семи “*лоскотливе, хворобливе подразнення шкіри, слизової оболонки, яке викликає потребу чухати подразнене місце*”. З цим значенням вживається **сверблячка** в українській літературній мові [СУМ, IX, 63]. У досліджуваних говірках **св'ірба** відоме ще як переносне “*людина, яка своїми діями, словами призводить до бійки*”. У наявних у нашому розпорядженні джерелах знаходимо укр. діал. **свербечка, свирб'ячка, свербячка, сверблячка, свербота, сверб, свирблечка,** р. діал. **свороб, свербёж, свербота, сверб,** п. **swiezьb, swedzenie, ч.svrab.**

Пориккожа на досліджуваній території відома також із значеннями “*панарицій*” та “*карбункул*”. Назва **пориккоза** фіксується в “Словнику діалектизмів українських говірок Одеської області” А.А.Москаленка як вживане у Побужжі.

Номен **зараза** більш відомий на позначення архісеми “*інфекційна хвороба*” і виразно вказує на огидне ставлення до недуги.

У термінології, представлений у цьому розділі, можна виокремити пласт загальнономедичної лексики. Це в основному широковідомі традиційні номінації: **чир'ак, син'ак, гн'їник, бородаўка, лупа** та ін. Особливу групу складають локальні утворення: **типак** “*мозоля*”, **гудзул'а** “*гуля*”, **конопушки** “*веснянки*”.

Найменування різноманітні за походженням. Основу складають слова, що сягають праслов'янського періоду: **мозол'а, гул'а, упух.** Запозичення в цій підгрупі представлені незначною кількістю: **фурункул, панариц'ій** та ін., що в процесі функціонування зазнають певних фонетичних та морфологічних модифікацій.

¹ У дисертації весь матеріал належно паспортизується

Окремі лексеми характеризуються багатозначністю, зв'язками з іншими тематичними групами, напр.: **гуска** відоме як “*мозоля; бородавка*”, “*дерев'яний черпак, яким вичерпують воду з човна*”, “*лілея*”.

Характерним є вживання слів, що мотивуються візуальними ознаками, етіологією явищ.

Поряд із простими поняттями вживаються словосполучення, які містять вказівки на конкретну видову назву, як-от: **сухий мозол'** “*різновид мозолі*”, **суха шкура** “*луна*”; метафоричні та метонімічні перенесення – **йачм'їн'** “*ячмінь*”, **жаба** “*бородавка*”; фразеологізми – **кур'ач'ї бородаўки, мертва к'істка** “*гуля*”.

Більшість лексем широко засвідчено в замовленнях та стійких зворотах: “*Жаби у печери, а бородавки з тіла*”.

Другий розділ “Найменування інфекційних хвороб” присвячений комплексному аналізу говіркових відповідників назв **епідемія**: еп'ідем'їя, еп'ід'ем'їя, пошес'т', пош'іс'т', зараза, напас'т', мор, помор, холера, хол'ера; “**ангіна**”: анг'їна, задаўка, подаўка, даўка, давило, завушниц'а, завалки, опух горла, бол'не горло, запален:'а горла, червоне горло, гланди, мигдали, миндалини, облога; “**бешиха**”: бешиха, бишиха, бе'ш'іс'т', беш, бек/бешиха, бех, рожа, роза, ружиц'ї, краснуха, червонуха, рожис'т'ї воспал'ен'їя; “**віспа**”: в'їспа, оспа, воспа, виспа, висипка, йатр'анка, в'їтр'ана в'їспа, в'їтр'ана успа, в'їтрово успа, в'їтр'анка, в'їтр'аниц'а, в'єтр'анка, ув'їтр'анка, гнила хвороба, гноїна в'їспа, чорна оспа, чорна в'їспа, натурал'на в'їспа; “**коклюш**” кокл'уш, кокл'уш, коклуш, коколич, кашл'ук, кашлик та ін.

Терміни в основному чітко спеціалізовані, нерідко співіснують слова іншомовного походження та слова східнослов'янські чи власне українські традиційні найменування: **гепатит – жоўтуха, жоўт'аниц'а; анг'їна – завэшниц'ї**. У зв'язку з широким охопленням населення медичним оглядом народні назви витісняються поступово термінами – інтернаціоналізмами, що призводить до потреби фіксації цінного лексичного матеріалу. Для номінації окремих недуг характерна однойменність **здаўка** відоме як “*ангіна; паротит; лімфаденіт*”, тобто є спільною назвою для хвороб, що мають подібні симптоми: ураження дихальних шляхів та опух горла.

Мотивація більшості утворень цілком прозора: за місцем ураження – **завушниц'а** “*ангіна*”, за візуальним враженням – **жоўт'ачка, жоут'анка** “*жовтуха*”, за суб'єктивними відчуттями хворого – **р'ізач'ка, р'їзуха** “*дизентерія*”, **сустави круте** “*ревматизм*” та ін., тому що ці диференційні ознаки чітко виражені для тієї чи іншої хвороби.

Серед назв досліджуваної підгрупи поряд із назвами родових понять засвідчені словосполучення, які вказують на видову назву. Вони побудовані за моделлю **прикметник – конкретизатор + іменник**: **чорна в'їспа, гноїна в'їспа; бр'ушної тиф; кривавий понос** “*дизентерія*”. Також зафіксовані найменування, що побудовані за моделлю **іменник + іменник** і містять вказівку на уражений орган: **рак ж'елудка** “*черевний тиф*”, **упух горла**. Відповідно до підрядних сполучень, складники яких узгоджуються, виступають універбати: **мокриї лишай – мокриц'а, череўний тиф – череўн'бк; кривавий понос – кривавиц'а, криваўка, кроўл'ачка** “*дизентерія*”.

У **третьому розділі “Лексика, пов'язана зі знахарською практикою”** зазначається, що корені знахарських знань, як твердять дослідники, знаходимо ще в міжплеменному розшаруванні суспільства, коли в кожній сторонній особі люди схильні були вбачати свого ворога, здатного наслати хворобу. Довгий час ворожити й цілителі переслідувались світською та церковною владою. Але незважаючи на численні засудження та заборони, з глибини віків донесені до нас нетрадиційні медичні знання, раціональні та магичні методи лікування, а разом з тим таємниці ще язичницьких вірувань, неоціненні пам'ятки етнографії, народного світогляду й мови.

У цьому розділі піддаються всебічному аналізу слова зі значеннями “**епілепсія**” еп'ілепс'їя, еп'іл'епс'їя, **чорна хвороба, чорна бол'ез'н', чорна бол'ез', ч'орна бол'ез'н', чорна бол'ачка, чорна слабос'т', падуча, падуч'а бол'ез'н', падучка, кадук, припадок, припад'ки; родимчик, младенчик, младенчес'ке, млад'енч'їк, млад'енчество, младенчес'ке/растр'опан:'е, д'єцка болез'н'**; “**переляк**”: перел'ак, пирил'ак, , смертел'нїи

перел'ак, перел'ачишче, зл'ак, л'ак, перел'акано, переполох, переполоша, перепуг, жах, падачка та ін.

На об'єкт свого діяння знахарі намагалися впливати за допомогою магічних слів замовлянь. У вербальних зразках розкриваються народна етіологія та етимологія слова, засоби зцілення. Від уявлення про хворобу залежить не тільки оформлення терміна, а й дія та форма словесної формули, у яку він включений. Напр.: *“Не сама я змовляла, діва Марія у помочі стояла, пристрїт змовляла, подушовий, погаданий, насланий, засланий, чоловічий, жіночий, парубочий, дівочий, вітряний, дощаний...”*.

Нечітка діагностика захворювань у народній уяві призводить до того, що важко визначити відповідний до описуваної народної хвороби офіційний медичний термін. Так, симптоми **родимчика** можуть бути класифіковані і як вияв епілепсії, і як спазмофілія та ін. Магічні хвороби – різновиди псувань – утворюють семантичне мікрополе, умовно груруючись навколо доміантних значень:

3.4.1. Недуги, наслані поглядом: **пристр'їт, зглаз, сглас, зглас, зглазуван'а, призори, хтос' подивиўс'а лихим глазом, дурним глазом, поганим глазом.**

3.4.2. Нездужання, наслані словом, лихою думкою: **урок/и/, врок/и/, наўроки, наўрочено, зурочено, намоўлено, наговорено, накаркали.**

3.4.3. Хвороби, пов'язані з ворожінням: **порча, поробиў хтос', пороблено, поробл'ано, наслано.**

Безособові форми типу **поробл'ано, наслано** підкреслюють роль випадку, фатуму.

Чіткої диференціації не доводиться спостерігати ні в народних поглядах на хвороби, ні в принципах номінації окремих недуг, напр., хворобу називають чорною за причиною ураження, бо “чорти мучать” людину (нечиста сила завжди у народній свідомості пов'язувалась із чорним кольором), і за засобом протидії (під час приступу епілептика накривають чимось чорним і намагаються не турбувати). Також нерідко явища номінуються за причиною ураження: **хтос' подивиўс'а лихим уком, перел'ак**; за симптомами недуги: **падуч'а бол'ез'н', припадок** та ін. ознаками. При цьому відзначаємо значну кількість дериватів від однієї основи: **криклиўц'ї, крикливиц'ї, крикливост'ї, крикунц'ї, крикучка** “плаксивиці”.

Ряд лексем має широке семантичне наповнення, як-от: **младенчик** відоме як “плаксивиці”, “різновид епілепсії”, “мала дитина”, “людина, яка впадає в дитинство; хворобливий стан”.

Значний відсоток /60% відзначених назв/ у цій тематичній підгрупі становлять власне українські та східнослов'янські слова.

Репрезентанти цієї мікросистеми вимагають особливої уваги через те, що більшість говіркових термінів та пов'язаних із ними обрядів архаїзується. Збирання відомостей та знання цих етнокультурних феноменів сприятимуть відродженню й зберіганню національних культурних традицій.

Спостереження над особливостями лексики традиційної народної медицини в українських говірках Інгульсько-Бузького межиріччя дозволяють зробити такі **висновки**:

1. ЛНМ — продукт багатівікового розвитку людського суспільства та мовлення, бо хвороби переслідують людину протягом всього її життя. Ця лексика відображає важливі моменти лінгво-етнографічного контактування, міграційні процеси на визначеній території за тривалий час.

Номінанти народної медицини, засвідчені в цьому ареалі, становлять в основному сформовану термінологічну групу, яка репрезентує відповідну системи понять і має складну внутрішню структуру. У представленій роботі виділено три взаємопов'язані тематичні підгрупи, у яких вичленовуються й окремі мікрогрупи, об'єднані на основі спільної семантики та протиставлені за рядом диференціальних ознак. Кількість проаналізованих лексем — близько 520.

Співвідношення вживаних народних та літературних назв хвороб не однакове. Основу становлять загальномедичні терміни, які побутують і в інших регіонах України: **короста**, **зглаз**, **волос**, **рожа**. У ряді випадків домінуючою стала літературна назва з певними модифікаціями: **стоўбн'ак**, **столбнак**, **д'із'інт'ір'ійа**, **д'ізентир'ійа**, **дезинтер'ійа**. Поряд з ними виступають локальні говіркові терміни: **облога**, **“ангіна”**, **розпоўзен'** **“лишаї”**, **натерачка** **“мозоля”**.

2. Завдяки екстралінгвістичним і суто мовним факторам у досліджуваних говірках одночасно функціонують різні за генезою, структурою, способами та принципами мотивації паралелі та

дублетні назви. Кількість лексем на позначення того чи іншого поняття суттєво відрізняється. Репертуар серед 41 проаналізованих сем коливається від 2 до 44 ареальних опозитів. Відсутність діалектної норми зумовлює значну варіативність говіркових термінів з погляду їх звукової та словотворчої структури, що сприяє синонімізації мовлення, увиразнює його. Утворюється ряд модифікацій літературно-діалектного типу: **луска** – **луска** “лупа” (акцентуаційні варіанти); **висип** – **висипка** (морфологічні деривати) **пр’амец’** – **пр’амка** “стовбняк”, **йачм’ін’** – **йач’м’ін’** – **йачмен’** – **йачменик** – **йачм’інец’** – **йачм’інец’** (фоно-морфологічні модифікати).

3. Характерною особливістю функціонування діалектного терміна є розхитування чітких семантичних меж у народному вжитку. І досі спостерігається використання назв, які позначають кілька хвороб із подібною симптоматикою, як-от: **порикожа** “короста; панарицій; карбункул”; **завалки, задаўка, завушниц’а** “ангіна; лімфоденіт; паротит”. Це створює труднощі для ідентифікації кожного окремого найменування, а тим самим і для адекватного опису медичної лексики описуваних говірок.

Ряд лексем характеризується широкою амплітудою коливання семантичної структури, зв’язками з іншими ТГЛ, наприклад: ботанічною лексикою – **бубка, золотуха, гуска, вишн’а**, ветеринарною – **рожа, нагн’іт, бородаўка** тощо. Особливо такими зв’язками вирізняються найменування першого розділу, а опозити II і III розділів більш спеціалізовані.

4. Величезне багатство фактичного матеріалу і всебічне вивчення семантичних та генетичних зв’язків зафіксованих номенів розкриває широкі можливості для встановлення походження деяких слів. Так, **р’абушки** “веснянки” утворено від ад’єктива **рябий, зориво** “родима пляма” від **зоріти** “світити, виднітися, виділятися” (за візуальним враженням) **розпоўзен’** “лишай” від **розповзатися, натерачка** “мозоля” від **натирати** (за причиною виникнення ураження) тощо. Окремі назви дозволяють пояснити лише перекази й вірування про причини виникнення недуги й засоби протидії, що свідчить про зв’язок із анімістичними поглядами, язичницькими віруваннями наших предків. Яскравим прикладом можуть бути апелювати **чорна хвороба, младенчик** “епілепсія”, **мертве т’іло** “опух, гуля”, **уроки**.

5. Особливістю говіркової ситуації Інгульсько-Бузького межиріччя є те, що на живе мовлення активно впливає російська мова. Росіянізми найчастіше вживаються паралельно з українськими відповідниками, а в деяких говірках запозичення з російської мови виступають як єдині назви реалій: **упухол’, в’еснушки, перепуг, сглаз**. Живе мовлення північно-західних регіонів Миколаївської області належить до подільського говору південно-західної діалектної групи, на що вказує вживання таких ареальних опозитів, як **горли** “пігментні плями у вагітної”, **чирак**.

6. Генетично народна медична термінологія неоднорідна, аналіз дозволяє виділити такі шари лексики:

а) слова праслов’янського походження (37%): **лишаї, веред, жоўт’аниц’а, падуча;**

б) репрезентанти, що мають східнослов’янський характер (21%): **волос,**

чорна

бол’ез’н’, родимка;

в) запозичення з інших слов’янських та неслов’янських мов (10%): **пархи, нагн’іт** (з польської); **бешиха, кошул’а** (з романських мов); **сиф’іл’іс** (з італійської);

фурункул, анг’іна, еп’ідем’іа (з лат.); **еп’ілепс’іа, паротит** (з грецької);

г) терміни, утворені на власне українському ґрунті (17%):

чухачка,

намоўлено, пристр’іт;

д) ендемічні назви (15%): **конопушки** “веснянки”, **злиуки** “висип на тілі”, **пом’ін’али н’іч’ на ден’** “плаксивиці”.

Більшу частину ННХ становлять праслов’янські та спільнослов’янські слова. Традиційним джерелом поповнення наукової термінології є латинська та грецька мови.

Засвоєння іншомовної лексики забезпечується її адаптацією, викликаною специфікою говірок. Це, насамперед, заміна окремих звуків, метатеза, опрощення, декореляція, епентеза та інші зміни в запозичених апелятивах: **реўматизма, роматизм, риматизм, реўмат'їзм, р'їумат'їзм, риматиз, ремонтизм** відповідно до грецького **реўматизм**.

7. У представлених назвах використовуються майже всі способи номінації: суфіксальна деривація – **крикливості, крикунці** “*плаксивиці*”; **жоўт'аниц'а, жоўт'ачка, жоўт'іл'ниц'а** “*жовтуха*”; нульова суфіксація – **ураз** /від *уразити*/; універбація як одна зі зручних форм у живомовному користуванні – **падучка** /від *падуча хвороба*/. Нечисленну групу складають композиції – **костолом** “*ревматизм*” та конфікси – **п'ідшк'ірник** “*чиряк*”, слова, утворені морфолого-синтаксичним способом – **пухше** “*опух*”. На основі метафоричних та метонімічних перенесень утворилося багато говіркових термінів: **жаба /ропуха** “*бородавка*”, **поц'їлунок** “*ячмін*”.
8. Основне ядро ЛНМ характеризується прозорою внутрішньою мотивацією. Це, насамперед, такі мотиваційні ознаки: основний вияв недуги – **н'огт'ойід** “*панарицій*”; причини появи уражень – **натоптиш** “*мозоля*”; суб'єктивні відчуття хворого – **задушниці** “*ангіна*”; візуальне враження – **червонуха** “*бешиха*”, **слива** “*велика родимка*”; місце локалізації недуги – **залози** “*свинка*”.
9. У говірковій термінології представлені такі структурні типи, як терміни-слова /**ласт'їўки** “*веснянки*”/ та терміни-словосполучення /**жабл'аче око** “*мозоля*”, **рак ж'елудка** “*черевний тиф*”/.
10. Така сфера духовної культури як народна медицина не може бути позбавлена важливого чинника диференціації говірок, яким є евфемізація. Заступлення однієї назви іншою вживається для найнебезпечніших захворювань /**воўчі лишаї**/ або недуг, згадка про які вважається неетичною /**погана хвороба** “*сифіліс*”/.
Окремі репрезентанти визначаються високою функціональною активністю, містяться у складі паремій та компаративів, що мають переважно знижений колорит – від іронічного в пареміях до згрубіло-зневажливого в лайках і прокльонах, напр.: *причепився, як болячка; короста б тебе побила!* Особливі словоформи використовуються в замовляннях, як-от: **перел'ак /перел'ачишче**.
11. Аналіз ареальної диференціації досліджуваних говірок та міждіалектної взаємодії спричиняє виникнення значної кількості опозитів серед ЛНМ. Лексично протиставні словоформи дуже рідко утворюють виразні ареали, найчастіше це ареальна мозаїка, вкраплення. Прослідковуються різноманітні напрямки лексичних ізоглос. Серед екстралінгвістичних факторів формування таких особливостей слід назвати характер заселення та дозаселення земель Миколаївщини, відмінності в матеріальній та духовній сфері регіонів, з яких відбувалося переселення, тривалі контакти з іномовним оточенням, існування адміністративних та географічних бар'єрів на різних етапах історії, ступінь поширеності різних хвороб серед населення й ін. До власне мовних чинників зараховуємо: варіативність мотивуючих ознак об'єкта, різноманітні способи та засоби номінації, специфіка фонологічної, морфологічної систем різних говірок.
12. У результаті дослідження цих назв на обстежуваній території виявлено такі тенденції:
 - а) збереження давнього лексичного фонду;
 - б) орієнтація на східнослов'янську лексику;
 - в) низька функціональна активність номенів, що становлять власне діалектні утворення, і перехід їх до пасивного запасу слів;
 - г) спеціалізація значної кількості словоформ;
 - д) внаслідок діалектної неусталеності виникнення дублетів, варіантів однієї й тієї ж назви навіть у мовленні одного інформатора;
 - е) перевага ознак південно-східного наріччя, а саме степових говірок, на більшій частині Інгульсько-Бузького межиріччя; фіксація особливостей подільських говірок у північно-західних районах, у Побужжі.

Народнорозмовна мова - невичерпне, вічнодіюче джерело поповнення й оновлення

літературної мови. Народні медичні назви в переважній більшості прості, доступні, легко сприймаються і підсилюються національними традиціями. І тому говірковий термін, що поширений на значній території і відповідає нормам літературної мови, має право, за потребою, стати науковим.

Основні положення та результати дослідження відображені у таких публікаціях:

1. Деякі аспекти вивчення діалектної лексики у вузі// Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції "Шляхи і засоби підготовки вчителя української мови і літератури на сучасному етапі". – Херсон, 1992. - С. 36-38.
2. Живомовні традиції в "Історії України-Русі" М.Аркаса // Джерела духовності: Науково-практична конференція до 140-річчя М.М.Аркаса (Тези). – Миколаїв, 1993. - С. 51-54.
3. Елементи вербальної лікувальної магії за матеріалами записів, здійснених на території Миколаївщини //Бібліотечка українознавства для вчителя: Науково-методичний вісник. — Вип. № 1. - Миколаїв, 1993. - С. 52-54.
4. Звертання як необхідний і основний компонент синтаксичної структури замовлянь (за матеріалами лікувальних замовлянь на Миколаївщині)//Питання синтаксису української мови. Тези доповідей і повідомлень республіканської наукової конференції до 100-річчя від дня народження Сергія Смеречинського 19-20 березня 1993 р. - Запоріжжя, 1993.- С.79-80.
5. Один із аспектів зв'язку діалектології з народознавством// Тези доповідей і повідомлень науково-практичної конференції, присвяченої 80-річчю Миколаївського педагогічного інституту: В 6-ти частинах. - Ч.3. - Миколаїв, 1994. - С.7-8.
6. Роль діалектологічних досліджень у формуванні національної свідомості молоді// Гуманітарна освіта і проблеми виховання молоді. Матеріали і методичні рекомендації Всеукраїнської науково-практичної конференції. —Вип.1.-Херсон, 1995. - С.35-36.
7. Історико-культурні традиції козаччини і Миколаївщини// Регіональне і загальне в історії. Тези Міжнародної конференції, присвяченої 140-річчю від дня народження Д.І.Яворницького та 90-літтю XIII Археологічного з'їзду (листопад 1995). - Дніпропетровськ: Пороги, 1995. - С.121-123.
8. Народна медична термінологія як об'єкт дослідження// Українська термінологія і сучасність. Тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції. - Київ, 1996.- С.5.
9. Власні назви у замовляннях// Ономастика східних слов'ян. Тези доповідей наукового семінару. – Київ, 1996.- С.7-8.
10. Із спостережень над народною медичною лексикою Миколаївщини// Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку. Збірник наукових праць, присвячених пам'яті проф. С.П.Самійленка: У II-х частинах. – Запоріжжя, 1996. -Ч. 2. - С.66-69.
11. Із спостережень над мовою і стилем лікувальних замовлень Миколаївщини// Мова та стиль українського фольклору: Збірник наукових праць. - Київ, 1996. - С.11-17 (у співавторстві з Н.А.Брильовою).
12. Із народних медичних знань українців Миколаївщини// Нариси культури українців Півдня. Бібліотека науково-краєзнавчого часопису "Запорізька старовина" . Серія 2. – Запоріжжя, 1997. - С. 16-19.
13. До питання вивчення лікувальних замовлянь Миколаївщини //Матеріали II-ї Миколаївської обласної краєзнавчої конференції "Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження". Т.1.- Миколаїв, 1997. - С. 62-64.
14. Із секретів народної медицини Миколаївщини// Краєзнавча спадщина у відродженні національної школи: Науково-методичний збірник за матеріалами міжрегіональної науково-практичної конференції. - Миколаїв, 1997.- С. 31-38.
15. До проблеми народної медицини як освітнього і виховного фактору// Збірник матеріалів доповідей і повідомлень науково-методичної конференції інституту, присвяченої 20-річчю історичного факультету (16 травня 1997 р.) - Миколаїв, 1997.С.73-75.

16. Оними в медичній термінології // Питання сучасної ономастики. Статті та тези VII Всеукраїнської ономастичної конференції (1-2 жовтня 1997 р.) – Дніпропетровськ, 1997. - С.14-15.
17. Мовознавчі нотатки з народної медицини Миколаївщини// Суспільствознавчі науки та відродження нації. Збірник наукових праць. – Луцьк, 1997.- Кн.ІІІ.- С.9-11.
18. Із спостережень над мовою і стилем лікувальних замовлень Миколаївщини// Фольклор і говори Наддніпрянщини: Збірник наукових праць. - Дніпропетровськ: ДДУ, 1997. - С.99-106 (у співавторстві з Н.А.Брильовою).
19. Співвідношення народно-розмовної та літературної мови в медичній термінології говірок Миколаївщини// Українська мова — державна мова України. Статті та тези Всеукраїнської наукової конференції (24-25 лютого 1998 р.) - Дніпропетровськ: ДДУ, 1998. - С.96-99.
20. До етнічно-лінгвістичної характеристики Бузько-Інгульського ареалу // Історія Півдня України від найдавніших часів до сучасності: проблеми національного, політичного, соціального, економічного, технічного, правового, релігійного та культурного розвитку: Збірник наукових праць. - Ч.І. - Миколаїв-Одеса, 1999. - С. 144-149.
21. Лексичні особливості знахарських обрядів Інгульсько-Бузького межиріччя // Борисфен. - № 4. - С.

АНОТАЦІЯ

Баденкова В.М. Лексика традиційної народної медицини в українських говірках Інгульсько-Бузького межиріччя. — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01.- українська мова. Запорізький державний університет. Запоріжжя, 1999.

Робота присвячена комплексному дослідженню лексики традиційної народної медицини в українських говірках Інгульсько-Бузького межиріччя в зіставленні з літературними відповідниками, фактами інших українських говірок та слов'янських мов. У дисертації проаналізовано склад і структуру окремих підгруп лексики народної медицини, розглянуто їх системні відношення, з'ясовано генезис, номінативні та словотворчі процеси, описано семантику слів, зроблено етнолінгвістичні спостереження.

Ключові слова: народні назви хвороб, Інгульсько-Бузьке межиріччя, номінація, семантика слова, генезис, лексика народної медицини, українські говірки.

АННОТАЦІЯ

Баденкова В.Н. Лексика традиційної народної медицини в українських говорах Інгульсько-Бугського междуреччя. - Рукопис.

Дисертація на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.01 - украинский язык. Запорожский государственный университет. Запорожье, 1999.

В настоящее время значительно возрос интерес к народной медицине, тем не менее, лексика традиционной медицины не подвержена еще полному лингвистическому анализу, хотя она является одним из проявлений мировоззрения украинского народа, одной из самых архаических и разнообразных групп лексики семантическом, структурном и этимологическом аспектах. В основном отдельные ведомости о народной медицинской терминологии находим лишь в исследованиях этнографов и медиков, в лексикографических и лексикологических работах.

Дисертація посвящена комплексному аналізу лексики традиційної народної медицини українських говорів Інгульсько-Бугського междуреччя в сопоставленні з літературними відповідниками, фактами других українських говорів і слов'янських мов. В роботі зібрані і введені в наукове обчислення лексикографічно не зареєстрований фактичний матеріал, досліджені особливості географічного розповсюдження і варіативності номенів, вивчені процеси номінації медичної термінології говорів, виявлені нормативні тенденції

этой лексики в формировании украинской медицинской терминологии, установлены генезис исследуемых единиц и их межтематические связи, сделаны этнолингвистические наблюдения.

Основными источниками исследования были материалы, записанные автором во время экспедиций и собранные анкетным путем на основе специально составленной программы, которая содержит около 450 вопросов. Кроме языковых явлений, фиксировались в обследуемом ареале народные методы лечения болезней, заговоры, паремии и другие явления традиционных медицинских народных знаний, которые помогают интерпретировать лексический состав говоров, объясняют этимологию народных названий болезней. Так же использованы данные словарей как украинского, так и других славянских языков, публикации диалектологов и другие источники.

Диссертация состоит из введения, трех разделов и выводов. Так же в ней поданы 8 картосхем, "Образцы диалектной речи Ингульско-Бугского междуречья", список использованных источников.

В вводной части обосновывается актуальность избранной темы, рассматриваются состояние научного исследования проблемы и этногенез описанной территории, формулируются цель и задачи работы, определяются методы исследования, его источники, раскрываются научная новизна и практическое значение полученных результатов, излагается связь с научными планами, указываются формы апробации материалов диссертации.

В основной части проанализированы состав и семантическая структура отдельных подгрупп лексики народной медицины. Анализ лексических единиц оформлен в виде словарных статей, имеющих такую структуру: поданы все известные диалектные соответствия к описываемому понятию в данном регионе, в том числе фонетические и морфологические варианты, а также соответствующие словоформы других украинских говоров и славянских языков, указаны семантическая характеристика термина и его генезис, выяснены этимология и принцип номинации слова, поданы иллюстрации из научных и художественных источников, из фольклора. Все лексемы паспортизируются.

В первом разделе "Название дерматологических болезней, повреждений и образований" описана самая разнообразная по структуре и семантическим оттенкам, подборам мотивации подгруппа лексики, а так же самые распространенные в повседневной жизни людей медицинские номинации (*чирей, ячмень, бородавка, опухоль, веснушки, перхоть* и др. - всего 18 названий).

Второй раздел "Наименование инфекционных болезней" посвящен анализу диалектных соответствий названий *эпидемии, ангины, рожи, оспы, коклюша, желтухи* (всего 15 болезней).

В третьем разделе "Лексика, связанная со знахарской практикой" представлены названия, которые являются памятниками не только живого языка, но и этнографии, народного мировоззрения, еще языческих верований (рассмотрено всего 7 понятий, такие как *уроки, порча, эпилепсия, перепуг* и т.п.).

В выводах сформулированы общие результаты исследования лексики традиционной народной медицины в украинских говорах Ингульско-Бугского междуречья. В частности отмечено, что одновременно в обследуемых говорах функционируют различные по происхождению, способам и принципам мотивации варианты и дублетные названия. Основное ядро этой лексики составляют слова, которые возникли на общеславянской и восточнославянской основе. Народная медицина сохраняет свое давнее лексическое богатство, постоянно заимствуя из официальной научной медицины отдельные термины.

Результаты работы могут дать новую лингвистическую и лингвогеографическую информацию для словарей и атласов украинского языка и его говоров, для аналогичных научных изысканий, для изучения межъязыковых и междиалектных контактов. Лексический и этнографический материал диссертации может быть использован в вузовской практике при чтении общих и специальных курсов по истории языка, лексикологии, диалектологии, этнолингвистики и др.

Ключевые слова: народные названия болезней, Ингульско-Бугское междуречье, номинация, семантика слова, генезис, лексика народной медицины, украинские говоры.

ANNOTATION

Badenkova V.N. Folk traditional medicine lexics of Ukrainian dialects of Ingul-Bugsky valley between rivers. - Manuscript.

Thesis for a candidate's of Philology degree on speciality 10.02.01 - Ukrainian language. Zaporozhian State University, 1999.

This work is dedicated to the complex research (investigation) of traditional medicine lexics of Ingul-Bugsky valley between rivers in comparison to literary names, cases of Ukrainian dialects and other Slavonic languages.

Thesis analyses the composition, and structure of separate lexic groups of folk medicine, considers their system relation, determines the origin, nominative and word-formative process, describes word semantic, includes ethnolinguistic observations.

Key words: folk names of diseases, Ingul-Bugsky valley between rivers, nomination, semantics of the word, genesis (origin), folk medicine lexics, Ukrainian dialects.